

RSCHRIKKINGEN T NOORDEN

en waarom hij zo schitterde begrepen we pas toen we er aanlegden: het hele ding was van ijs."

Onvervalste toverij, zo begrijpt zijn gehoor. Bran vertelt verder: "We zijn er zo'n beetje omheen gaan varen, maar 't was overal hetzelfde. 't Ding zat vol scheuren ook, en hier en daar zag je een grot waar je misschien in zou kunnen als je erbij had kunnen komen."

Schakels

Brans verhalen zijn wonderlijk, maar als zijn toehoorders ze doorvertellen, worden ze nog wonderlijker:

"- [...] Een hele berg van ijs hebben ze gezien. Licht midden in zee en die geeft licht. Je kon er ook in. In die berg kon je in, maar dat hebben ze niet gedaan, want het was te glad en wie weet wat ze daar zouden hebben gevonden. Maar ze hebben er wel stukken van afgeslagen, harde brokken steenijs, maar dat veranderde in water zodra het van de berg af was. Dan werkte de betovering niet meer. En ze zijn er helemaal omheen gevaren, een dag lang duurde dat, zo groot was die berg.

- Kwam er ook muziek uit?

- Dat heeft hij niet verteld.

- O maar dat zal best. Uit zo'n toverberg komt altijd muziek. Van de heiligen die erin wonen."

Dit verhaal is ontsproten aan de verbeelding van *Paul Biegel*, die in 'Anderland; Een Brandaan mythe' (1990) zijn lezing geeft van de oude Keltische sagen over de zeebonk Bran. In een gekerstende versie werd Bran bekend als de heilige Brandaan, die uit ongeloof een boek over de wonderen van de wereld in het vuur smeet en door God werd veroordeeld tot een zeereis van negen jaar, om alle wonderen met eigen ogen te zien en op te tekenen. Wat daarvan waar is? De tochten van de historische Brandaan hebben even veel

sporen nagelaten als een boot van hout en huiden op het water. Brandaan is een verhaal.

Verhalen brengen verhalen voort: een ketting zonder begin of eind, waarin ook Biegels vertelling maar een van de schakels is. In 'Anderland' dringt Biegel door tot de kern van het vertellen: hij wekt zowel de ervaringen van de Ierse zeelui tot leven als de fascinatie van hun ademloze gehoor, dat die barre tochten door gestaag doorvertellen transformeerde tot mythen. Maar de bron van de Brandaanverhalen waarnaar Biegel terugkeert is een gefantaseerd beginpunt. Recensenten hebben hem wel gekapitteld omdat hij in de inleiding 'Anderland' presenteert als een historische fantasie. Biegels Keltten gedragen zich niet volgens de boekjes. Mogen ze? Ze staan ook niet in een geschiedenisboek.

Voetnoten

Geschiedkundigen hebben reden om historische romans te bezien met een mengsel van kritiek en afgunst. De romanpersonages bewegen zich misschien buiten de kaders van de bekende feiten, maar ze bewegen tenminste. Geen wonder dat historici af en toe in de verleiding komen wat gereedschap te lenen van hun literaire collega's.

In haar dit jaar verschenen studie 'Bij noorden om' volgt *Marijke Spies* de sporen van een andere reiziger in het hoge noorden. Zij beschrijft de reizen van *Olivier Brunel*, die in de zestiende eeuw tevergeefs poogde om boven Rusland langs en zuidwaarts over de rivier de Ob naar China te varen. Van Brunels tochten resten tastbare getuigenissen, al zijn het er niet veel. Om de gaten in de geschiedenis op te vullen heeft Spies hier en daar haar verbeelding gebruikt. Haar handelaars, geleerden en zeelui voeren gesprekken over de gevaren van het noorden, maar Spies

geeft de lezer weinig kans te vergeeten dat hij een studie leest: ook de dialogen zijn voorzien van voetnoten. Alles is verantwoord. Spies schrijft als historicus: zij is als hoogleraar Nederlandse letterkunde verbonden aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en als bijzonder hoogleeraar Geschiedenis van de Rhetorica aan de Universiteit van Amsterdam. Spies wil een verhaal vertellen en een verhaal heeft een hoofdpersoon nodig. De held van *Bij noorden om* heet *Olivier Brunel*. Een ondernemende man. Brunel, afkomstig uit Brussel of Leuven, zat enkele jaren in een Russische gevangenis op verdenking van spionage, en doorkruiste als handelaar heel Rusland, zelfs tot in Siberië. In 1584 vertrok hij uit Enkhuizen met een schip vol goederen, gefinancierd door Antwerpse handelaars, om een nieuwe handelsroute te zoeken naar de fabellanden China en Cathay - een hopeloze onderneming, maar dat wist hij niet. Tien jaar later zouden *Barentsz.* en *Heemskerck* dezelfde weg volgen, vastraken in het ijs en overwinteren op Nova Zembla. Zij vonden de weg naar China evenmin, maar de ontberingen in hun Behouden Huys verzekerden hen van een plaats in de vaderlandse geschiedenis.

Zo niet Brunel. Aan dadendrang mankeerde het hem niet, maar zelfs in het boek over zijn tochten speelt hij maar een marginale rol. Kort nadat de lezer kennis met hem heeft gemaakt, wordt zijn terloopse dood al beschreven. Op pagina 11 vindt Brunel een roemloos einde als zijn boot omslaat en hij verdrinkt in het traag stromende water van de rivier de Pitsane of de Petsjora, ergens in de uitgestrektheid van Rusland.

Brunel is voor Spies vooral een aanleiding. Zijn leven krijgt minder kleur dan de verhalen die hij en zijn tijdgenoten elkaar vertelden over de verschrikkingen van het noorden. Wat dacht Brunel te vinden, welke